

Loomade eksterjöõri kirjeldus erimärkide („steno-graafia“) abil.

J. Mägi.

Meie teame, et tõug, isegi harutõug ja sugukondki ei kindlusta veel nendesse kuuluvate liikmete, eriloomade, täielikku sarnasust: viimased erinevad üksteisest oma isendiliste omaduste poolest.

Kui sellep. tahame ühte kogu loomi (näit. karja) ligemalt ja põhjalikumalt tundma õppida, peame lõppude lõpuks tungima tema iga üksiku liikme, looma isendiliste omadusteni. Isendiline pilt on tähtis — nii looma välimiste kui sisemiste omaduste suhtes.

Et tegelikus loomade aretuses just tõu-, sugu- ja karjaraamatud peavad andma võimalikult rohkesti faktilist materjali suguloomade selektsiooni aluseks ja üldse ka suuremate koduloomade päri v u s k ü s i m u s t e uurimiseks — siis on järelikult loomade isendiline kirjeldus kõige sagedamini ja täielikumalt tarvilik nende raamatute pidamises Harvem ja vähemal määral ka mujal, näit. näitustel jne.

Tõu-, sugu- ja karjaraamatutes peaks iga suguloom võimalikult täielikult kirjeldatud olema. Ka tema välised omadused — eksterjöör.

Loomade eksterjöõri kirjeldamiseks tarvitatakse, kas 1) sõnalist kirjeldust, 2) punktide (arvude) süsteemi või 3) erimärkide süsteemi.

Kõiki neid viise võib ka omavahel kombineerida ja täiendada looma mõõtudega ja piltidega.

Iga kirjeldus on seda otstarbekohasem, mida tabavama, selgema, täielikuma ja ülevaatlikuma pildi ta loomast annab.

Kuna sõnaline kirjeldus kui ka punktide süsteem meilegi tuntud ja enam või vähem tarvilusel, on looma eksterjöõri kirjeldus erimärkide abil meil veel võõras.

Mujal on see viimane viis aga tegeluses kasutamist leidnud.¹⁾ Et viimasel ajal erimärke ka lehmade toodangu ja lehmade toodangutõususe avaldunud pullide parandamismõju näitamiseks on tarvitama hakatud²⁾, olgu siin ainult möödaminnes mainitud.

Et erimärkide süsteem veiste eksterjöõri hindamises, kas iseseisvana või teistega kombineerituna, ka meil tegeluses otstarbekohast kasutamist võib leida — näit. on meie Karja Tõuarenduse Komitee juba erimärkide tarvitamisele võtmise põhimõtteliselt jaatavalt otsustanud — sellep. on ehk selle viisi avalik kirjeldus siin õigustatud.

Erimärkide põhimõte seisab selles, et looma omadused — üldised kui ka eriosalikud — märgitakse teatud, kindlasse süsteemi kuuluvate, sümbooli-

1) Vaata: Wilsdorf, Der Herdbuchzucht im Dienste d. Landestierzucht; Prof H. M. Kroon u. Dr. G. M. v. Plank, „Genetica“ j. t.

2) Dr. Peters, Deutsche Landw. Tierzucht 1930, nr. 41, lhk. 744.

1. Üldiste omaduste märgid.

 tõutuüp hää

 „ halb

 hästi arenenud

 halvasti arenenud (kän-
gunud)

 ülearenenud

 toores keha

 peeneluuline keha

 nõrgaluuline keha

 kindel (kompaktne)
keha

 hää lihastik

 nõrk (kehv) lihastik

 hää piimatüüp

pili piima-lihatüüp

 kõrgejalgne

 madaljalgne, sügav

 pikk keha

 lühike keha

2. Erikehaosade märgid.

Üldised :

 pikk (pikuti vastavat
kehaosa)

 lühike (pikuti vastavat
kehaosa)

 lai } eelmistele ver-
tikaals. suunas
 kitsas }

 sügav

 mittesügav, madal

 kõrge

 peenike

 jäme

 sirge

 pehme

 nõos

 kumer, veidi

 kumer enam (ka : küm-
küür)

Pää :

 kumer otsmik või k.
nina

 hauginina

 pullipää

 lehmapäa

Silmad :

 pime

 jõllsilm

 pilusilm, seasilm

 parem silm

 vasak silm

 mõlemad silmad

Kõrvad :

 lontkõrv

 õhuke kõrv

Sarved :

 püstsarved

 rõhtsarved

 jämedad s.

 peenikesed s.

Kukal ja kael :

 sügava lõikega kukal

 õhukese lõikega kukal

 kaelahari sirge

 kaelahari nõos (nõrk),
enam

 kaelahari nõos (nõrk),
vähem

 kaelahari tugev

 väike kaelalott

 suur kaelalott

Turi :

 terav (kitsas)

 renjas

 kõrge ja terav

Piht ja rind :

 sapsütühjus

 abatühjus

 abaluu hästi põiki

 „ järsk

 pikk ja põiki aba

 lühike, järsk aba

 karkjalgsus

 rind nõõritud

 hästi kumerad küljeluud

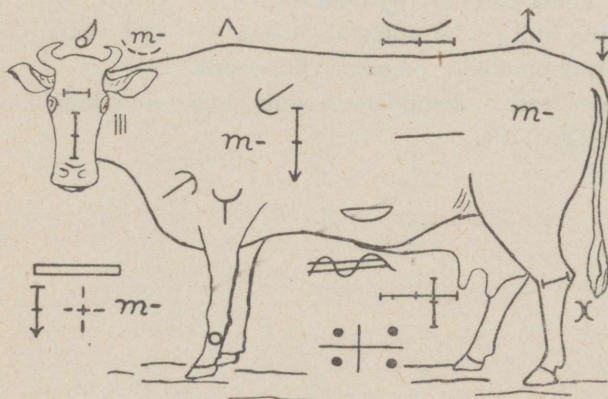
 lamedad küljeluud

 hää kindel, tugev) ühendus
edi- ja keskkeha vahel

 halb (nõrk) ühendus edi- ja
keskkeha vahel

Selg:	Jalad:	Nahk:
∧ terav	↔ lai seis üldse	pennikesed kaelavoldid
∩ sadul	↔ kitsas seis üldse	jämedad „
Laudjas:) x-jalad	---- liigõhuke nahk
∩ kallak	() rang- ehk 0-jalad	— õhuke nahk
↘ luip (järsk)	∨ prantsus-jalad	— paks „
∧ terav, katusjas	∩ alt (altpoolt põlvi, kindreid) harki	Udar, nisad, nende seis ja piimasooned:
∩ tõusev	∩ alt kitsalt	∩ rippuv udar
↗ kõrge	∩ toolijalad	∩ silindriline nisa
Saba:	↗ mõõkjalad	∩ koonus-nisa
↑ kõrge sabajuur (kõrgsaba)	↘ pukkjalad (siht kõhu poolt väljapoole)	∩ ümberpööratud koonus
↓ madal sabajuur (madalsaba)	↘ kõhualla seisuga j. (siht väljaspoolt kõhup.)	∩ sitke nisa
∩ säkssaba		∩ lõtv nisa
Kõht:	Sõrad ja liigesed:	∩ liignisad (arvuga kui palju)
∩ rippuv	▲ hääd (tugevad, hästi arenenud jne.) s.	⊕ esimesed laialt, tag. kitsalt
↗ hurdakõht	△ halvad (nõrgad, pehmed, pudedad) s.	⊕ vasem. „ parem „
○ täiskube	■ tugevad liigesed	⊕ üks udara osa ei tööta
∩ tühi, sügav kube	□ nõrgad „	∩∩∩ jämedad piimasooned
		∩∩∩ peenikesed „

Näide.

dega kaelal; peenikesed sääreluud, mittedügap kannaliiges, x= udar, nisad laia ja korraliku ühtlase asetusega, jämedad piimasooned.

liste erimärkidega, millel igal oma kindel eriline, omadust kirjeldav (hindav) tähendus. Ühe looma omadusi kujutavad erimärgid kirjutatakse kas reas üksteise kõrvale, siis sünnib nagu stenograafiline kiri. Sel põhjusel nimetatakse erimärkidega kirjeldamist mõnikord ka stenograafiliseks viisiks. Või märgid kirjutatakse selleks trükitud looma keha kontuuri sisse või selle ligidale, ikka vastava kehaosa juure. Keha kontuuri asemel tarvitatakse ka täisnurkse nelinurga joonist.

Nii stenograafilise rea kui ka kontuuri, resp. nelinurga, abil saavutatakse ülevaatlik pilt looma omadustest, kuid esimesega palju kokkusurutum kui viimasega ja viimasega (eriti looma kontuuri abil) enam elavam kui esimesega.

Kui teatud erimärkide süsteemist paljud märgid on n. ü. universaalsed, s. o. neid võib mitme looma liigi jaoks samas mõttes kasutada, nõuab iga liik siiski, oma tähtsamate eriomaduste kohaselt, täiendavat osa eriti oma jaoks. Nõnda kujunevad erimärkide süsteemid eri loomaliikide jaoks.

Kõige täielikumalt süüamaani välja töötatud ja tegeluses ka kõige enam tarvitatud on erimärkide süsteemid lammaste ja hobuste jaoks. Vähem täielikud ja vähem tarvitatud on nad sigade ja veiste jaoks.

Aastate eest katsus nende ridade kirjutaja E. Angelite Kasvatajate Seltsis tegelikult tarvitada veiste välimuse kirjeldamisel väikest osa erimärke — nimelt udara jaoks.

Nüüd on ta koostanud veiste kirjeldamiseks siin kahel leheküljel toodud täielikuma erimärkide kava.

Kavas toodud üldiste omaduste märgid (nr. 1 all) tulevad paigutada kontuuris umbes looma pää kohale. (Allpool järgnevas näites on nad ainult trükitehnilistel põhjustel looma rinna alla paigutatud). Selle kava tarvitamiseks on toodud näitena lehma mõningate iseloomulikimate omaduste fikseerimine.

Trükitehniliste raskuste pärast on erimärkide reas esitamise näide siin ära jäetud.

Märgid on paigutatud lehma kontuuri ligidale resp. sisse. (v. lhk. 419, all.)

Kavas toodud erimärkide abil peaks võimalik olema veiste eksterjöõri tähtsamaid häid või halbu iseloomulikke omadusi fikseerida

Vastavate muudatustega, resp. täiendustega võib seda erimärkide kava ka teiste loomaliikide jaoks tarvitada.